

Vereniging Oud Valkenburg

OUD VALKENBURG

NIEUWSBRIEF mei 2019

Hoe conserveer je een fundatiepaal?

In 2018 werd in de Weerdkampen in Valkenburg een spectaculaire archeologische vondst gedaan: er bleek 125 meter van de Romeinse weg langs de Rijn van Noviomagus (Nijmegen) naar de Noordzee te liggen. Dankzij een gift van vijftienhonderd euro van het Rabobank Wensenfonds kan Vereniging Oud Valkenburg een eiken fundatiepaal van deze weg laten conserveren en met uitleg daarvan ten toon stellen. Daarmee krijgt het Torenmuseum er een nieuw hoogtepunt bij.

Op 29 januari werd in Tripodia 'De avond van Katwijk' gevierd. Vereniging Oud Valkenburg kreeg tijdens deze bijeenkomst een bedrag van vijftienhonderd euro uit het Rabobank Wensenfonds toegekend voor het conserveren van een fundatiepaal van de Romeinse weg in Valkenburg.

Wat is er mooier dan het tentoonstellen van archeologische vondsten op de plek waar ze uit de bodem kwamen? Dat gaat Vereniging Oud

Valkenburg ook in dit geval doen: in Valkenburg een tastbaar bewijs van de Romeinse weg laten zien die hier ooit liep. Dat kan niet zonder de paal eerst te laten conserveren. Wanneer een tweeduizend jaar oude eiken paal uit een natte bodem 'zo maar' in de buitenlucht komt, valt hij al snel uit elkaar.

Vriesdrogen of impregneren?

In de bodem hebben bacteriën en hydrolyse het hout aangetast. Het is een kwetsbare, lege structuur geworden. De cellulose is eruit verdwenen en water is ervoor in de plaats gekomen. Als het hout vervolgens snel droogt, gaat het krimpen, scheuren, barsten en vervormen. Het moet tot aan de behandeling dan ook onder water worden bewaard.

Er zijn twee manieren om archeologisch hout te verduurzamen. De eerste is vriesdrogen. Het

voorwerp wordt snel ingevroren en vervolgens in ijskoude, droge omgevingslucht bewaard. Het ijs verdwijnt dan en het houten voorwerp ontwaterd met behoud van de vorm. Als het hout is aangetast, komt impregneren met een vulmiddel aan de orde om breken te voorkomen. Dit vriesdrogen is vanwege de kosten vooral geschikt voor kleine voorwerpen en in Nederland niet zo gebruikelijk.

Het ligt dan ook meer voor de hand om de paal te laten impregneren met Polyethyleenglycol (PEG). Dit wasachtige vulmiddel verdringt eerst het water uit het object en wordt vervolgens hard. Dit maakt het hout weer stevig. Er zijn verschillende bedrijven in Nederland die deze behandeling beheersen.

Documenteren

Daarmee is de zaak nog niet klaar. Wanneer is hij omgehakt? Dendrochronologisch onderzoek

geeft de antwoorden op die vragen. Minimaal zestig jaarringen van een boom vormen samen

een soort streepjescode. In het ene jaar, met lekker weer, groeit een boom snel. Als het weer slecht is, groeit hij langzamer. Die afwisseling van goede en slechte jaren verschilt per gebied. Door de streepjescode van de Valkenburgse fundatiepaal naast de bekende gegevens (zogenoeten referentiekalenders) voor alle jaren en verschillende regio's te leggen, wordt duidelijk wanneer de eik is omgehakt. Tegelijkertijd komt naar voren waar de boom is geveld. Deze informatie presenteert Oud Valkenburg te zijner tijd in het Torenmuseum. Natuurlijk komt er ook allerlei andere nuttige informatie over Romeinse wegen bij.

=====

=====

NOËL ROSIER.

Met verslagenheid heeft Vereniging Oud Valkenburg kennis genomen van het overlijden van Noël Rosier op vrijdag 5 april. Noël is 77 geworden. Gedurende 16 jaar was Noël voorzitter van

Stichting De Valkenburgse Toren. Hij was in die hoedanigheid voor de Vereniging Oud-Valkenburg zeer belangrijk. Ook als politicus heeft hij veel voor het dorp Valkenburg betekend. Noël was een markante Valkenburger met veel kennis en ervaring, die midden in het leven stond. Hij vocht in stilte al enige tijd een ongelijke strijd, maar toch komt zijn overlijden nog heel onverwacht. Wij zullen Noël niet vergeten en wensen zijn nabestaanden veel sterkte toe.

Vrouw Agrippina.

Langs de gehele limes (grens) zijn er twee plaatsen met de naam van een vrouw. Het Castellum in Valkenburg heeft de naam Agrippina. De andere plaats langs de Rijn ligt in Duitsland en heet ook Agrippina. De volledige naam is Colonia Claudia Ara Augusta Agrippinensium (Het latere Keulen). In Valkenburg gaat het om een legerhoofdkwartier (Praetorium) Agrippina. Agrippina Maior (de oudere)

Agrippina was de moeder van Caligula, die het eerste Castellum in 39/40 na Chr. liet bouwen. Zijn moeder was getrouwd met Germanicus een broer van keizer Tiberius. Germanicus was als legeroverste actief in het grens gebied van het Romeinse Rijk. Hun hoofdkwartier was te Oppidum Ubiorum (het huidige Keulen). In het gezin werd Agrippina minor (de jongere) geboren. Zij was de zus van Caligula. Keizer Caligula volgde zijn opa op als keizer. Zijn vader was overleden toen hij zeven jaar oud was. Agrippina de jongere was toen twee jaar oud. Agrippina Maior (oudere) was de kleindochter van keizer Augustus. Zij stierf in het jaar 33. Toen Caligula het fort in Valkenburg liet bouwen gaf hij dit de naam Agrippina als eerbetoon aan zijn moeder.

Agrippina Maior was een sterke koppige vrouw. Zij kreeg in totaal negen kinderen. Zij verbleef in het legerkamp van haar man. Het verhaal gaat dat toen zij de soldaten over een brug over de Rijn zag vluchten voor de

Germanen, ging ze voor hen staan en moedigde hen aan stand te houden. Het lukte de soldaten de Germanen terug te dringen. Toen haar man op bevel van de keizer naar het oosten van het

rijk moest trekken, ging zij met hem mee. Daar werd hij ziek en stierf. Agrippina had sterk het vermoeden dat haar man was vergiftigd. Zij ging terug naar Rome en vormde daar haar eigen hofhouding. Keizer Tiberius vond dat ze teveel invloed kreeg. Ze mocht niet opnieuw trouwen en werd zelfs gearresteerd. Uiteindelijk werd ze verbannen naar het eiland Pandateria. Daar stierf ze de hongerdood. Haar twee oudste zoons Nero en Drusus vonden ook de dood. Waarschijnlijk werden ze ook vergiftigd. Vier jaar later in 37 werd Caligula keizer. Hij liet de as van zijn moeder en broers naar Rome komen en gaf een herdenkingsmunt uit ter nagedachtenis aan Agrippina Maior.

Hij was stapel op zijn moeder. Vandaar de naam Agrippina voor het Praetorium te Valkenburg. In 41 stierf hij op 29 jarige leeftijd.

Caligula was slechts vier jaar keizer en bakte er in feite niets van. Hij stamde rechtstreeks af van keizer Augustus. Echter niet via de mannelijke lijn. Daarom presenteerde hij zich altijd in aanwezigheid van zijn drie zussen. Hij liet zelfs een munt slaan. Op de munt is *de buste van Caligula te zien met op de achterzijde de drie zussen van de keizer; Agrippina Minor, Drusilla en Livilla.*

In zijn korte regeerperiode lukte het hem om zich de "eretitel" van monster aan te meten. De paranoïde keizer verdacht zijn zus Agrippina Minor van een complot en verbande haar naar een eiland, waar ze overigens alle luxe genoot als zus van de keizer.

Agrippina Minor (de jongere).

Zij werd geboren in november van het jaar 15 na Chr. in het legerkamp van haar vader in Duitsland. Nog voor haar 2e verjaardag vertrok het gezin naar Rome. Toen

haar vader (met haar moeder) naar Syria vertrok bleef zij in Rome. Ze was niet lang alleen, want in het jaar 19 overleed haar vader plotseling en kwam haar moeder weer naar Rome. Op haar dertiende(!) trouwde zij (op aandringen van haar opa, de keizer Tiberius) met een achterneef Domitianus. Zij zijn de ouders van Nero; geboren in 37. Zijn moeder was toen al de zus van keizer Caligula; de princeps = eerste van Rome. Haar broer betrok zijn zussen overal bij. Ze leken belangrijker dan de keizerin. (zie de munt). Ondanks dat verbande hij zijn zus naar het eiland Pontia. De paranoïde keizer zag overal gevaar. Agrippina en anderen werden verdacht van een aanslag. Nero werd opgevoed door een tante. In 40 stierf haar man. Een jaar later werd de keizer alsnog vermoord. Tot ieders verrassing werd haar oom Claudius de nieuwe keizer. Hij liet Agrippina weer terugkeren naar Rome. Het eerste wat zij deed is haar broer een plechtige begrafenis geven. Zijn tegenstanders hadden hem min of meer gedumpt. Zij trouwde met Crispus een invloed rijke man en tweede consul van Rome. Zij bemoeide zich nadrukkelijk met staatszaken. Ze had visie, ze was vernieuwend en ze gebruikte haar macht voor een heel stel goede werken. Ze had die macht ook nodig om haar zoontje Nero te beschermen, de enige mannelijke nazaat van Augustus en een bedreiging voor keizer Claudius. Het was dan ook een tactische zet om na het overlijden van haar tweede man met Claudius te trouwen. Dat was in het jaar 49. Agrippina zou haar man Claudius volledig

hebben overheerst. Zo kreeg ze hem zover om haar zoon uit haar eerste huwelijk, Lucius Domitius Ahenobarbus, als zoon en opvolger te adopteren. Haar zoon heette vanaf dat moment Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus.

Nero met zijn moeder Agrippina

In het jaar 50 stichtte Keizerin Agrippina de kolonie Keulen (haar geboortestreek). De stad groeide uit tot de hoofdstad van het noordelijk deel van het Romeinse rijk. Door koloniën te stichten werd de invloed van de Romeinen steeds sterker. Dat gaf rust in het grote Romeinse rijk. Hoewel het Claudius eerder niet lukte een kolonie te stichten in Brittannië. Claudius voelde zich niet meer zeker van zijn zaak en probeerde de adoptie van Nero terug te draaien maar daar stak Agrippina een stokje voor en in 54 kwam hij (mogelijk door vergiftiging) om het leven. Nero werd hierop door de Pretoriaanse garde uitgeroepen tot keizer. Hij was toen pas 17 jaar. Het was eigenlijk zijn moeder die regeerde en zo als vrouw de machtigste persoon werd in het grote rijk. Er kwam zelfs

een munt uit waar zij samen met haar zoon aan de voorzijde stond afgebeeld. Maar de oppositie tegen haar groeide. Ook van haar eigen

zoon Nero. Deze liet eerst zijn concurrenten uitschakelen en vervolgens organiseerde hij een schipbreuk om zijn moeder te doden. Dit mislukte, maar in het jaar 59 lukte het als nog. Soldaten hebben haar in haar villa vermoord

Toen was geweld heel gewoon

Voor het Torenmuseum ligt de grafzerk van Susanna Studler van Zurck en haar dochter Susanna Leonora. Over hun levens is in bronnen het één en ander te vinden: van wie ze afstamden, met wie ze trouwden en meer. Wat opvalt, is dat er in de kantlijn van die levensverhalen allerlei vormen van geweld naar voren komen. Was dit toeval of normaal in die tijd?

de resten van de grafsteen.

Veel mensen hebben het gevoel dat de criminaliteitscijfers alsmaar stijgen. Dat is begrijpelijk, want in de periode 1911 tot in de jaren negentig nam de criminaliteit in Nederland daadwerkelijk gestaag toe. Neem het aantal levensdelicten. In het begin van de twintigste eeuw ging het om enkele tientallen gevallen (op 5 tot 6 miljoen inwoners). In 1950 waren er 40 gevallen van moord en doodslag (op 10 miljoen). In 1996 was dit opgelopen naar 200 (op 15,5 miljoen).

Maar toen kwam er een trendbreuk: in 2016 was het aantal levensdelicten gedaald tot 111 (op 17 miljoen). Andere vormen van criminaliteit maakten een vergelijkbare dalende trend door. De criminaliteitscijfers dalen dus al twintig jaar, maar in het collectieve geheugen werkt tachtig jaar stijging uit de periode daarvoor blijkbaar nog altijd door.

Op de lange termijn beschouwd zit het collectieve geheugen er helemaal behoorlijk naast. De werkelijke trend over de eeuwen

heen is een steeds verdere afname van het aantal ernstige geweldsdelicten. De stijging uit de twintigste eeuw vormt de uitzondering. Dat blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek van psycholoog en criminoloog Marieke Liem van de Universiteit Leiden. Op basis van een database van Europese moorden zegt ze in de Volkskrant van 25 november 2018: "Een paar eeuwen geleden werd er honderden keren zo vaak vermoord als nu." Honderden keren zo vaak! Dat zou tienduizenden levensdelicten per jaar betekenen in Nederland!

Vrouw van Valkenburg.

Dit is interessante informatie om in het achterhoofd te houden bij het lezen over het Valkenburg van vòòr 1700. Susanna Studler van Zurck (1636-1699) was Vrouw van Valkenburg. Zij was de dochter van koopman en makelaar in VOC-aandelen Anthonis Studler van Zurck (1606/08 – 1666), één van de rijkste Nederlanders van zijn tijd. In 1656 trouwde Susanna met George de Hertoghe van Orsmael (1625-1681), kapitein van een compagnie te voet en overste kolonel in staatsdienst. George was een zoon van Jan de Hertoghe van Orsmael, die als gouverneur van Orange in 1630 door de Zeeuw Jan de Knuyt werd vermoord. George werd als gevolg van het overlijden van zijn vader in 1631 met Valkenburg beleend.

Het echtpaar woonde het grootste gedeelte van het jaar in Den Haag in twee samengevoegde huizen op het Lange Voorhout, nummers 48 en 50. Daar maakten ze onderdeel uit van de elite – en van het roddelcircuit dat daar bij hoorde. Af en toe waren ze in Valkenburg in het 'Huys int Velt'. Eén van de zaken die opvalt aan haar levensloop is het herhaaldelijk opduiken van geweld in allerlei vormen, meestal in de kantlijn van haar verhaal. De moord op haar schoonvader is daar één voorbeeld van. Maar er zijn meer incidenten opgetekend.

Lange Voorhout no.48 en no.50

Een uit de hand gelopen feestje

Bij het leven van de elite in de hofstad hoorden natuurlijk de nodige feesten en fuiven. Zo gaven de heer en vrouwe van Valkenburg eens een partijtje. Twee officieren raakten hierbij slaags. Het ging om de Utrechtse ridder Gijsbert Johan van Hardenbroek (1648-1698) en de Noord-Hollander Floris Carel van Beijeren Schagen, graaf van Warfusée (1645–1699). Hardenbroek had in 1682 wegens financieel wanbeheer zijn familieheerlijkheid moeten verkopen. Van Beijeren Schagen had juist in 1676 voor 170.000 gulden de heerlijkheid teruggekocht die zijn vader Willem in 1658 had moeten verkopen. Dit gegeven doet vermoeden welke onenigheid erachter de uit de hand gelopen ruzie schuilging. Het waren niet zomaar wat klappen; het geweld was zo ernstig dat er een rechtszaak volgde waarin beide schuldigen zware straffen kregen opgelegd.

De overheid straft streng

In 1688 vindt er een raar incident plaats. Een cavalerist moet voor de krijgsraad verschijnen omdat hij de Vrouwe van Valkenburg bestolen had. Tijdens dit proces verwijt de beschuldigde Susanna Studler van Zurck iets dat weinig met de diefstal te maken had. Constantijn Huygens jr. vermeldt in zijn Journaal van 21 oktober 1688 tot 2 september 1696, eerste deel: “Dat hij haer meer als hondert mael met die coetsier, daer sij meer trouwen wilde, had de bedde sien leggen, en dat sij niet anders geseght hadde, dan dat sij

dat wilde doen, en dat niemand daarmede te doen hadde.” Kennelijk vond ook de krijgsraad dat dit weinig ter zake deed. De cavalerist werd namelijk veroordeeld tot de strop en kort daarna opgehangen.

Huiselijk geweld

In 1689 was Susana Studler van Zurck, inmiddels 53 jaar oud, voor de tweede keer in het huwelijk getreden. Haar echtgenoot was de eerder vermelde huisknecht en koetsier Daniël van Hulsenbeeck. Een erg harmonieus huwelijk was dit niet. Constantijn Huygens jr. schrijft over Van Hulsenbeeck in zijn Journaal van 21 oktober 1688 tot 2 september 1696, tweede deel: “Derselver man, de gewesene koetsier, die de vrouwe van Valkenburg, als niet naer sijn sin deed, niet als donderhoer noemde en voeten in haar neers gaf.” Het bleef niet bij schelden en schoppen. Zij scheidde zich in 1693 van hem omdat “hij haer sedert eenige tijdt seer qualijk getracteerd, en eens met een bos sleutels in 't aensight geslagen (had).” Een jaar later was ze overigens bij hem terug.

Op straat ben je niet veilig

George de Hertoghe en Susanna Studler van Zurck hadden in 1657 en 1658 twee zoontjes gekregen die jong overleden. Hun dochter Susanna Leonora overleefde wel. Mogelijk werd zij in 1659 geboren. Ze trouwde in 1679 en haar eerste echtgenoot, Jan Louis de Nobelaer, overleed al in 1680. In 1685 hertrouwde Susanna Leonora met Alexis Joseph de Rencurel de St. Martin uit Parijs. Deze werd volgens het Haagse roddelcircuit in 1694 op straat neergestoken. De aanspreker gaf aan dat hij op bed was overleden, maar dat sluit een steekincident niet uit. Zo'n rijtje incidenten zegt statistisch gezien natuurlijk weinig. En binnen het criminele milieu zijn er ook nu wel mensen te vinden in wiens levensverhaal twee moorden, een zeer strenge straf, huiselijk geweld en een extreem

gewelddadig feestje voorkomen. Maar binnen de elite, rond twee mensen die zelf helemaal niets met criminaliteit te maken hebben? Dat is erg onwaarschijnlijk. Dan nu de vraag: toeval of normaal? Gezien de beschikbare statistische informatie over misdaad in de vroegmoderne tijd valt te vrezen dat het eerder vrij normaal zal zijn geweest.

huis in 't Veld; woning van o.a Susana Studler van Zurck.

De molens van Valkenburg (en Katwijk binnen) op de jaarlijkse ledenvergadering .

Circa 30 leden waren donderdag 25 april naar het dorps huis gekomen voor de jaarlijkse leden vergadering. In een vlot tempo ging voorzitter Nelly Smits langs de bekende agenda punten en na precies 28 minuten was het al weer tijd voor een kop koffie. In haar openingswoord stond de voorzitter stil bij het overlijden van Noel Rosier, die 16 jaar lang voorzitter is geweest van de stichting Torenmuseum. Het financieel beleid zag er gezond uit en de stukken van de secretaris gaven een gedegen overzicht van de activiteiten van de vereniging.

Na de pauze was het woord aan Jack Bouma, die uitvoerig vertelde over de molens in Katwijk en Valkenburg. Even leek het er op dat de hoofdschotel met name de voor iedereen bekende Molen in Katwijk binnen zou zijn. Maar na driekwartier kwam dan toch het hoofdgerecht; namelijk de Oostmolen aan de Kas wetering op de grens met Wassenaar.

Valkenburg kende in het verleden zeker vijf molens. Naast de Oostmolen was dat een watermolen in het Boonrak (Duyfrak), een Wipmolen bij Zonneveld, een koren molen bij Brussee en een molen ergens aan de Broekweg. Van deze molens was de Oostmolen de meest bekende. De allereerste (oost) molen werd gebouwd in 1631 als

Wipmolen. De molenaar was Jacob Cnotter. De molenaar en zijn gezin woonden in de molen. Zij hadden ongeveer de helft van de ruimte ter beschikking. De andere helft was voor het ronddraaiende rad. De molen stond op de kop van de molensloot. Dit was de grens tussen Valkenburg en Wassenaar. Dus de molen stond op beider grondgebied. Waarschijnlijk moest er eerder ook al molens gestaan hebben, want in Katwijk kwam de molen al voor in 1343. In 1704 werd een nieuwe molen gebouwd o.a van de gele Ijselsteentjes. De molen aan de Ruigelaan heette vanaf 1728 Oostmolen. In 1757 stond de molen in brand en dat gebeurde in 1820 nog een keer. Toen had de molen al de vorm zoals de oudste Valkenburgers deze nog voor ogen hebben. De molen moest aanvankelijk de Ruigelaanse polder drooghouden. Door middel van duikers, te beginnen in 1633, werd het droog te houden gebied steeds groter. De Hoogeboomse polder, Sonneveltse polder kwamen erbij. Aan het einde van de 18e eeuw werd zelfs een duiker onder de Kas wetering gelegd. Er werd in die tijd ook een woning gebouwd voor de molenaar. Deze woning stond op het grondgebied van Valkenburg. Vanaf dat moment was de molen definitief een Valkenburgse molen.

In 1926 kreeg de molen nieuwe ijzeren wieken (zie foto). Op 10 mei 1940 werd de molen zwaar beschadigd als gevolg van oorlogshandelingen. Aanvankelijk werd begonnen met het herstel van de molen, maar de Duitsers besloten toch de molen te slopen. Wat overbleef was een stenen romp. De laatste molenaar was Van Rhijn. In 1954 werd ook deze alsnog weggehaald. Tot begin deze eeuw stonden her en der elektrische molens van ijzer, zoals in de Broekweg. Nu herinnert zo'n molentje in Veldzicht ons aan het Valkenburgse molenverleden.

=====

LINTJE VOOR GIJS.

Donderdag 26 april werd ons lid Gijs Schoneveld koninklijk onderscheiden en benoemd tot Lid in de orde van Oranje Nassau. Gijs kreeg deze onderscheiding voor zijn vele vrijwilligerswerk op kerkelijk terrein, het basisonderwijs en in het bestuur van de vereniging Oud Valkenburg en stichting Torenmuseum. Wij feliciteren hem van harte met deze waardering.

=====

Ps. De week van de Romeinen

Copyright © 2019 Vereniging Oud Valkenburg, All rights reserved.